

مسئولیت مدنی اطفال

محمد رضا پورا احمدی لاله (کارشناس ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی)

مقدمه:

هرکس بدون مجوز قانون عمداً و یا در نتیجه بی احتیاطی، به کسی لطمه‌ای وارد سازد که موجب ضرر مادی یا معنوی او گردد، مسئول جبران خسارت ناشی از عمل خود می‌باشد. بدیهی است در صورتی که عمل ارتكابی جنبه کیفری داشته باشد علاوه بر جبران خسارت، متهم به مجازات قانونی عمل خود نیز خواهد رسید؛ مثلاً به موجب ماده (۱۲۶) قانون تعزیرات مصوب سال ۱۳۶۲، اگر کسی عمداً عمارت یا بنا یا کارگاه و کارخانه یا انبار و به طور کلی هر محل مسکونی یا غیر مسکونی یا خرمن یا هر نوع محصول زراعی یا اشجار یا مزارع یا باغ‌های متعلق به غیر را آتش بزند، علاوه بر جبران زیان وارد شده، به یک الی سه سال حبس محکوم خواهد شد. حال اگر آتش سوزی عمدی نباشد، فرضاً در نزدیکی کارگاه چوب‌بری، کسی آتش برای روشنایی بی‌فروزد و بر اثر پریدن جرقه‌ای از آتش به داخل کارگاه آتش سوزی ایجاد شود، عمل متهم چون عمدی نبوده بنابراین، به عنوان جرم قابل مجازات نمی‌باشد، اما می‌بایستی خسارت وارد شده را جبران نماید.

مسئولیت مدنی اطفال:

هرکس به نحوی از انحا به غیر زیان وارد آورد مانند آن که مال کسی را تلف کرده یا باعث تلف آن شود، بایستی زیان متضرر را جبران کند. ماده (۳۲۸) قانون مدنی مقرر می‌دارد: «هرکس مال غیر را تلف کند ضامن آن است و باید مثل یا قیمت آن را بدهد، اعم از اینکه از روی عمد تلف کرده باشد یا بدون عمد و اعم از اینکه عین باشد یا منفعت و اگر آن را ناقص یا معیوب کند ضامن نقص قیمت آن مال است.» همچنین ماده (۳۳۱) قانون مدنی مقرر داشته: «هرکس سبب تلف مالی شود باید مثل یا قیمت آن را بدهد و اگر سبب نقص یا عیب آن شده باشد باید از عهده نقص قیمت آن برآید.» باتوجه به کلیت دو

ماده فوق، زبانی که از طرف صغیر وارد می‌شود می‌بایستی جبران شود و جبران خسارت برعهده صغیر است و بایستی از مال کودک جبران شود. ماده (۱۲۱۶) قانون مدنی مقرر داشته: «هرگاه صغیر یا مجنون یا غیررشید باعث ضرر غیر شود، ضامن است.» فلسفه این امر آن است که از نظر حفظ نظم اجتماع هیچ‌کس نباید موجب زیان دیگری شود و او را بدون جبران بگذارد. در این امر فرقی بین صغیر و کبیر نیست؛ زیرا ضعف قوای دماغی صغیر نمی‌تواند موجب شود که زیان متضرر بدون جبران بماند. قسمت آخر ماده (۵۰) قانون مجازات اسلامی نیز در این مورد مقرر می‌دارد: «... لکن درمورد اتلاف مال اشخاص خود طفل ضامن است و ادای آن برعهده ولی طفل می‌باشد.» بنابراین، صغر سن موجب رفع مسئولیت مدنی نیست و به‌هرحال کودک در هر سنی که باشد می‌بایستی زیان ناشی از اعمال خود را جبران کند و اگر طفل مالی برای جبران خسارت نداشته باشد متضرر، حق رجوع به ولی یا سرپرست قانونی کودک را ندارد.

از آنجایی که کودک به علت عدم رشد نمی‌تواند در دادگاه طرف دعوا قرار گیرد، دعوای جبران خسارت می‌بایستی از اموال کودک صورت گیرد.

گفته شد که جبران خسارت ناشی از عمل کودک برعهده خود اوست؛ ولی بر این قاعده کلی دو استثنا وارد است:

الف - کسی که نگاهداری یا مواظبت کودک قانوناً یا برحسب قرارداد به‌عهده او می‌باشد، اگر در انجام وظیفه خود کوتاهی کند مسئول جبران زیان وارد شده از ناحیه کودک می‌باشد.

مطابق ماده (۷) قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹: «کسی که نگاهداری یا مواظبت مجنون یا صغیر قانوناً یا بر حسب قرارداد به‌عهده او می‌باشد، در صورت تقصیر در نگاهداری یا مواظبت، مسئول جبران زیان وارد شده از ناحیه مجنون یا صغیر می‌باشد و در صورتی که استطاعت جبران تمام یا قسمتی از زیان وارد شده را نداشته باشد، از مال

مجنون یا صغیر زیان جبران خواهد شد و در هر صورت جبران زیان بایستی به نحوی صورت گیرد که موجب عسرت و تنگدستی جبران کننده زیان نباشد.

مصادق ماده فوق در مورد صغیر غیر ممیز است؛ زیرا صغیر غیر ممیز ناچار تحت سرپرستی کسی قرار دارد که باید از او مواظبت و نگهداری کند، (خواه ولی، قیم و وصی باشد یا مؤسسه‌ای مانند کودکان‌کستان، مدرسه، پرورشگاه و امثال آن) و سرپرستی و نگهداری صغیر منحصر به پرستاری از او نیست، بلکه شامل جلوگیری از وارد آوردن زیان به دیگران نیز می‌باشد. بنابراین، هرگاه صغیر غیر ممیز در اثر عدم مواظبت و نگهداری کسی که عهده‌دار نگهداری و سرپرستی او است زبانی به دیگری وارد آورد سرپرست مزبور مقصر است و مسئول جبران خسارت خواهد بود.

افرادی که قانوناً نگهداری و مواظبت کودک بر عهده آنان است در درجه اول پدر و جد پدری می‌باشند؛ زیرا آنان دارای ولایت قهری و اختیارات تام برای تربیت و نگهداری کودک هستند، مگر آن که طبق قرارداد یا حکم دادگاه، حضانت کودک به شخص دیگری از قبیل مادر یا یکی از بستگان سپرده شده باشد. در صورتی که کودک در مهد کودک یا مؤسسات دیگری که مسئول نگهداری اطفال هستند، مرتکب عملی شود که در نتیجه آن زبانی به کسی وارد شود، جبران خسارت بر عهده مسئول قانونی کودکان‌کستان یا مؤسسه می‌باشد؛ هر چند که پدر وی در قید حیات بوده و حضانت او را هم عهده‌دار باشد؛ زیرا با سپردن کودک به چنین مؤسساتی برای چند ساعت در روز، ایجاد مسئولیت برای مدیر قانونی مؤسسه می‌نماید.

کسی که نگهداری یا مواظبت صغیر قانوناً یا بر حسب قرارداد به عهده او می‌باشد در صورتی مسئول جبران زیان وارده از ناحیه صغیر می‌باشد که در نگهداری یا مواظبت کودک تقصیر کرده باشد؛ فرضاً سرپرست کودک نبایستی برای بازی کردن، کبریت در اختیار او قرار دهد و در صورتی که در اثر بازی با کبریت آتش سوزی ایجاد شود، سرپرست کودک

به علت تقصیر در نگاهداری کودک، مسئول جبران خسارت وارد شده می‌باشد. اما اگر خسارت وارد شده ناشی از تقصیر در نگاهداری کودک نباشد، سرپرست وی مسئولیتی از این بابت ندارد؛ مثلاً کودکی در راه مدرسه به علت سرمای شدید زمستان و یخبندان زمین پایش می‌لغزد و با عابر دیگری که جعبه‌ای پر از کریستال را حمل می‌کند، برخورد کرده و در اثر این حادثه جعبه به زمین می‌افتد و تمام کریستال‌ها می‌شکند، در این حالت صاحب کریستال‌ها نمی‌تواند به سرپرست قانونی طفل برای جبران خسارت مراجعه کند. مسئولیت جبران زیان وارد شده از ناحیه کودک در صورتی است که سرپرست او استطاعت جبران تمام یا قسمتی از خسارت را داشته باشد و درغیراین صورت، یعنی اگر سرپرست قانونی یا کسی که مسئول نگاهداری کودک بوده، قادر به جبران خسارت نباشد، اگر کودک دارای اموال باشد از اموال وی جبران خسارت خواهد شد.

جبران زیان باید به نحوی صورت گیرد که موجب عسرت و تنگدستی جبران‌کننده نباشد؛ بنابراین، میزان جبران خسارت برحسب وضعیت مالی کودک و سرپرست قانونی او و مقدار خسارتی که وارد شده است متغیر می‌باشد؛ و برعهده دادگاه است که با تحقیقاتی که پیرامون قضیه می‌نماید مشخص کند که چه میزان خسارت بایستی پرداخت شود.

نبایستی تصور نمود که ماده (۷) قانون مدنی مصوب ۱۳۳۹ با تصویب ماده (۵۰) قانون مجازات اسلامی که مقرر می‌دارد: «... لکن درمورد اتلاف مال اشخاص، خود طفل ضامن است و ادای آن برعهده ولی طفل می‌باشد» نسخ ضمنی شده است و فاقد اعتبار است؛ زیرا قسمت اخیر ماده (۵۰) قانون فوق حکم عام است و ماده (۷) قانون مسئولیت مدنی حکم خاص است و عام مؤخر نمی‌تواند ناسخ خاص مقدم باشد.

ب - طبق ماده (۱۲۱۵) قانون مدنی: «هرگاه کسی مالی را به تصرف صغیر غیرممیز و یا مجنون بدهد، صغیر یا مجنون مسئول ناقص یا تلف شدن آن مال نخواهد بود؛ زیرا صغیر غیرممیز چون قدرت تشخیص خیر و شر اعمال و افعال خود را ندارد، بنابراین، اگر کسی

مال خود را به او دهد درواقع اقدام به ضرر خود کرده است و نبایستی متوقع جبران زیان واردشده باشد و در این حالت سرپرست قانونی هم مسئولیتی ندارد؛ زیرا فرض تقصیر در نگهداری و مواظبت از صغیر هم منتفی است.

منابع:

- ۱ - قانون مسئولیت مدنی، مصوب سال ۱۳۳۹
- ۲ - حقوق مدنی، جلد ۵، تألیف دکتر سید حسن امامی.
- ۳ - نگاهی به مسائل حقوقی کودکان در ایران، تألیف دکتر شیرین عبادی.
- ۴ - قانون مجازات اسلامی.